

İNSANLIĞA KARŞI İŞLENEN SUÇLAR VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜDAHALELERİ: RUANDA ÖRNEĞİ

Damla Hatice ÜRKMEZ¹

Prof. Dr. Metin AKSOY²

Özet

Soğuk Savaş döneminden bu yana bölgesel çatışmalar artmıştır. Ruanda Katliamı da bunlardan biridir. Tutsi etnik grubunu hedef alan bu çatışma, tarihin en kanlı, en çarpıcı şiddet olaylarından biridir. İnsanlığa karşı suç sayılabilecek kadar korkunç olayların yaşandığı bu katliam sırasında Tutsiler alenen katledilmiş, tecavüze uğramıştır ve işkence görmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler teşkilatının amacı dünyada barış ve güvenliği sağlamaktır. Ancak bu örgüt görevlerini tam olarak yerine getirmemiş, Ruanda örneğinde seyirci kalarak bir ırkın sonunun gelmesine kayıtsız kalmıştır. Bu çalışmanın konusu, Soğuk Savaş dönemi sonrası bölgesel çatışmalara Birleşmiş Milletler müdahaleleri: Ruanda Örneği olarak belirlenmiştir. Bu çalışmanın amacı, Birleşmiş Milletler'in bölgesel çatışmalara verdiği tepkiyi Ruanda örneği üzerinden analiz etmektir. Bu doğrultuda, Birleşmiş Milletler'in bölgesel çatışmalara verdiği tepki ve Ruanda'daki katliamlara verdiği tepki analiz edilmiş ve değerlendirme okuyucuya bırakılmıştır. Bu çalışmada; Birleşmiş Milletler'in Ruanda katliamına müdahalesinin analizi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Birleşmiş Milletler, Çatışma, Ruanda, Soğuk Savaş

CRIMES AGAINST HUMANITY AND UNITED NATIONS INTERVENTIONS: THE CASE OF RUANDA

Abstract

The subject of this study is the United Nations interventions in regional conflicts after the Cold War period: The Case of Rwanda. Since the Cold War period, regional conflicts have increased. The Rwandan Genocide is one of them. This conflict, which targeted the Tutsi ethnic group, is one of the bloodiest and most striking acts of violence in history. During this genocide, which involved atrocities that could be considered crimes against humanity, Tutsis were openly massacred, raped, and tortured. The purpose of the United Nations organization, established after the Second World War, is to ensure peace and security in the world. However, this organization has not fully fulfilled its duties and has remained indifferent to the end of a race by remaining a spectator in the case of Rwanda. The aim of this study is to analyze the response of the United Nations to regional conflicts through the example of Rwanda. In this context, the response of the United Nations to regional conflicts and its reaction to the massacres in Rwanda have been analyzed, and the evaluation has been left to the reader. This study aims to analyze the United Nations' intervention in the Rwandan genocide.

Key Words: Cold War, Conflict, Rwanda, United Nations

GİRİŞ

Savaşlar, tarafların birbirine karşı üstünlük kurmayı hedeflemesi ve birinin diğerine gücünü kabul ettirmek isteyerek güç kullanmasıdır. En az iki tarafı kapsayan savaşlardan bahsederken tarafların arasındaki uyuşmazlıkları çözmekten de söz edilebilir. Bu şekilde tanımlanan savaş kavramı Soğuk Savaş sonrası dönemde değişmeye başlamıştır. Savaş

¹ YL Öğrencisi, Gümüşhane Üniversitesi, Siyaset Bilimi Kamu Yönetimi, damlahaticeurkmez@gmail.com, ORCID: 0009-0004-5280-1755

² Gümüşhane Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, metinaksoy@hotmail.de, ORCID: 0000-0002-3118-6739

kavramının değişiminde uluslararası düzende aktörlerin farklı konumlarda yer alıyor olmasının etkisi vardır. Savaşlar artık gelenekler yerine daha modern bir düzende sürdürülmeye başlamıştır (Baygöl, 2021). Bazı araştırmacılar artık ebedi barışın hakim olacağını ve kapitalist düzenin tüm dünyada etkili olacağını düşünmüştür (Fukuyama, 2016). Ancak bunun yanlışlığı çok geç olmadan kanıtlanmıştır. Devletlerin direkt olarak katıldığı savaşlar sona ermiş olsa da savaş başka şekillerde var olmaya devam etmiştir (Münkler, 2010). Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber ortaya çıkan güç boşluğu ve buna bağlı belirsizliğin sonucunda meydana gelen bölgesel çatışmalar, etnik ayrımlar ve terörizm gibi birçok gelişmelerden yararlanmak isteyen devletler tarafından ortaya çıkmıştır (Al, 2014).

Çatışma, insan topluluklarının kendileri dışındaki diğer topluluklarla mücadelesi olarak tanımlanabilir (Dougherty ve Pfaltzgraff, 1990). Yaşanan uyuşmazlık ve çatışmaların temel nedeni yükümlülüklerin, tahahütlerin yerine getirilmemesi veya değişen çıkar tanımları nedeniyle yaşanmaktadır (Nicholson ve Fierke, 2001). Bölgesel çatışmalar aynı bölgede bulunan güçler arasında gerçekleşmektedir. Geleneksel savaş kavramına kıyasla çok daha küçük bir alanı kapsamaktadır. Ancak bölgede yaşayan toplum üzerindeki etkisi olumsuzdur ve büyük bir yıkıma yol açtığı ileri sürülebilir (Atılgan ve Gökhan, 2013). Bölgesel çatışmaların çözümsüzlüğü iç karışıklıklara da yol açtığından bunların çözümünde zorluklar yaşanmaktadır. Bu çatışmaları önlemek için acil önlem alınması gerekmektedir. Diplomaside önleyici yöntemlerin tercih edilmesi bölgesel barışın sağlanması açısından önemli olsa da çatışmaların ortaya çıkması tamamen önlenememekte ve bundan dolayı dış müdahaleler meydana gelebilmektedir (Ruggeri, 2017).

Birleşmiş Milletler, yaşanan bu zorluklar karşısında herhangi bir savaş tehlikesinin önüne geçme, anlaşmazlıkların savaşıarak değil de diplomatik olarak toplantılarda çözülmesini önerme ve çatışma olduğu zamanlarda da çatışmaların bitirilip barış ortamının sağlanmasına toplumlara ikna etme gibi görevleri bünyesinde barındırmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından düzen ve barışın devamlılığı için kurulan Birleşmiş Milletler, kurucu antlaşmasında uluslararası barışa dikkat çeken evrensel bir oluşumdur (Eren, 2022). Birleşmiş Milletler, çatışmalar ile mücadele kapsamında ilk olarak barışçıl çözüm yolları aramalıdır. Bu barışçıl çözüm yolları ile hedeflenen uzlaşma kültürünün yayılmasıdır. Bununla birlikte uluslararası güvenliğe zarar verilmesi durumunda ilk olarak ekonomik ve sosyal önlemlere başvurulması da gerekmektedir. Ancak bu önlemler işe yaramaz ise silahlı kuvvetlere başvurulabilir. (1) Akademik topluluklar ve bağımsız uzman kuruluşlar, 1990 yılının sonlarına doğru Birleşmiş Milletler'in sorumlulukları arasında bulunan çatışmalara edilen müdahalelerden bahsettikleri bir araştırma hazırlamışlardır. Bu araştırmada devletlerin çatışma nedenlerinden ve bu konuda önleyici diplomasinin önemli olduğundan da bahsetmişlerdir (Tanner, 2000). Birleşmiş Milletler'in Ruanda'daki çatışmalara müdahalesinden bahseden 1999 yılında yayınlanan raporuna göre, Birleşmiş Milletler başarısız olmuştur. Bunun sebebi Ruanda'da yaşanan ölümcül boyuta ulaşan şiddet olaylarının soykırımın sonuçlanmasını engellemede yaşanan başarısızlıktır (2).

Ruanda Soykırımı, yahudi soykırımından sonra en büyük ikinci soykırım olarak ifade edilebilir. 1994 yılında ve sadece 100 gün içinde yaşanan bu soykırımı vahşi bir katliam olarak nitelendirmek mümkündür (Saylan, 2021).

1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI SİSTEM

Amerika Birleşik Devleti ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında uzun yıllar devam eden Soğuk Savaş dönemi, Sovyetler Birliği (SSCB)'nin dağılması ile son bulmuştur. İki kutuplu dünya düzeninin yerini belirsizliği de içinde barındıran yeni bir dünya düzeni almaya başlamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle başlayan bu yeni dönem, birçok alanda gerçekleşen dönüşümlerle kendini göstermiştir. Dünya artık eski dünya olmaktan

çıkıştır (Al, 2014). Devletler iki kutuplu dünya düzeninin yerini alan çok kutuplu dünya düzeni sayesinde küreselleşmeye başlamıştır. Güvenlik algısı devletten çok toplum ve birey etrafında şekillenmeye başlamıştır. Toplumsal güvenlik en çok sorgulanan konulardan biri haline gelmiştir. Bir topluluğun kimliğine karşı oluşabilecek her türlü tehdite karşı savunulması toplumsal güvenliği oluşturmaktadır (Aydın, 2012).

Soğuk Savaş'ın bitmesi ile beraber mevcut güvenlik anlayışını yetersiz kılacak teknolojik gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Uluslararası sistemde tek aktörün devlet olmadığı bireylerin de güvenliğinin önemli olduğu, insan haklarının söylemlerinin arttığı tartışmaların yaşanması yeni dünya düzenine geçiş hızını arttırmıştır (Keskin, 2007). Diğer bir yandan Soğuk Savaş ile beraber yeni belirsizlikler ve tehlikeler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Devletleri tehdit eden aktörün sadece diğer devletler olmadığı, yerel ve uluslararası örgütlerin de mevcut durumu tehdit edebilecek önemli aktörler olduğu ortaya çıkmıştır (Tokatlı, 2022). Soğuk Savaş Sonrası dönemde başta bölgesel çatışma olmak üzere ortaya çıkan birçok güvenlik problemi de vardır.

2. BÖLGESEL ÇATIŞMALAR

İrkçilik, göç ve terörizm gibi faktörler bölgesel çatışmaların yaşanmasına neden olmaktadır (Güven, 2009). 1990lardan itibaren komünist-liberal ideolojik çatışmasının yerini dinsel-etnik farklılıklar dolayısıyla başlayan bölgesel çatışmalar almıştır (Şiriyev, 2008). Küreselleşme ile beraber toplumlar birbirleriyle daha çok iletişim halinde olmaya başlamıştır. Yaşanan gelişmeler sonrasında ilişkisi iyi olmayan gruplar bile birbirleriyle yakınlaşmış ve gruplar arası çatışma olasılığı artmaya başlamıştır. Sömürge devletlerinin sömürgeleri geri çekmeye başlamasıyla beraber merkezi otorite de boşluklar meydana gelmiştir. Ancak sömürgeci devletler tarafından yapay olarak çizilen sınırlar sonucunda etnik kimlik bilinçli olarak farklı ülkelere bölünmüştür. Aynı etnik kimliğe sahip insanların farklı ülkelerde toplanabildiği gibi farklı etnik kimlikler de aynı ülke sınırları içerisinde yaşamaya başlamıştır (Sander, 2007).

2.1. Birleşmiş Milletler'in Bölgesel Çatışmalara Müdahalesi

Barışa yönelik bir hedefe ulaşmak için başvurulması gereken ilk kurum Birleşmiş Milletler'dir. BM uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak amacıyla dört farklı müdahale şeklini kullanabilmektedir. Bunlar önleyici diplomasi, barış yapma, barışı koruma, barışın tesisi yöntemleridir.

Önleyici diplomasi, taraflar arasında oluşan anlaşmazlıkların daha şiddetli bir noktaya ulaşmadan diplomatik süreçler ile önlenmeye çalışılmasıdır. Müdahale şekilleri arasında en insani, hayat kurtarıcı ve ekonomik olanı önleyici diplomasi'dir. Başlangıçta uluslararası çatışmaları çözüme tercih edilen bir seçenek olsa da zaman içerisinde bölgesel çatışmalara müdahale için de gerekli olduğu anlaşılmıştır (Özçelik, 2012)

Barış yapma müdahale şeklinde taraflar arasında var olan bir çatışma vardır. Amaç diplomatik süreçler ile bu çatışmaların sona ermesini sağlamaktır. Bu müdahale şeklinin en önemli kısmı çatışmanın nedenlerinin doğru araştırılarak barışı sağlamakta hangi yöntemlerin kullanılacağına karar vermektir. Bu müdahale şekli günümüzde hâlâ çatışmaların engellenmesi için görevine devam etmektedir (BM Resmi İnternet Sitesi, 2014).

Barışı koruma müdahale şeklinde diplomatik bir süreç söz konusu değildir. Çatışma bölgesinde BM asker güçlerini veya sivil personellerini görevlendirmiştir. Bu sayede çatışmanın bitmesi ve barış ortamının sağlanması hedeflenmektedir (Duran, 2001). Barışı korumada asıl hedeflenen çatışan tarafların barışa geçişlerini hızlandırmaktır. Bu noktada tarafsızlık, meşru müdafaa dışında kuvvet kullanımından kaçınmak ve tarafların rızasını almak

temel hedeflerdir. Şiddetin arttığı bölgelere müdahale ederek sorunun bitirilmesine yönelik yoğun çaba gösterilir. Meşru müdafaa dışında etkin bir savunma mekanizmasına sahip değildirler. Daha çok gözlemci gruplar olarak görev alırlar.

Barişin inşası müdahale şekli, bariş koruma operasyonlarında askeri gücün hafif kalması ile beraber ortaya çıkmıştır. Askeri gücün hafif kalması ile askeri birlikler artırılarak çatışmaya daha çok müdahale etme şeklidir. Bu müdahale şeklinde çatışan taraftar vardır ve çatışma sonrası bariş ortamı, değişen dengeyi yeniden sağlamak, sistemleri yeniden kurmak hedefler arasındadır (Yücel, 2012). Bariş inşasında amaç söz konusu problemin tekrar yaşanmasına engel olmaktır.

3. RUANDA

Tarihte yaşanan soykırım dışında adından nadiren bahsedilen Ruanda, ekvator çizgisinin altında, Afrika kıtasının ortalarında yer alan bir ülkedir (Mabrouk, 1992). Ülkeye dağlık ve engebeli bir coğrafi yapıya sahip olması sebebiyle ‘‘Bin Tepeli Ülke’’ de denilmektedir. Ülkede yaşayan topluluklar sınıflandırılmak istendiğinde üç farklı etnik gruptan bahsetmek mümkündür. Bu gruplardan %84’ini Hutu’lar, %15’ünü Tutsi’ler, %1’lik kısmında Twa’lar (pigme) oluşturmaktadır. Ruanda’nın resmi dili esas olarak Kinyarwanda olsa da Fransızca ve İngilizce’de resmi diller arasındadır. Bu bölgede yaşayan topluluklar genelde hayvancılık ve büyük oranda tarım ile uğraşmaktadır. Ancak tarım alanlarının sınırlı olmasından dolayı fakir bir ülkedir. 1962 yılında bağımsızlığına kavuşan Ruanda, demokratik bir ülke olarak yönetilmektedir (Türkmen, 2008).

3.1 Ruanda Tarihi ve Bölgesel Çatışmaya Giden Süreç

Ruanda’nın tarihine ilişkin yeterli kaynak bulunmamaktadır. Ancak bilinen ilk yerlilerinin Twa’ların (Pigme) olduğu tespit edilmiştir. Batu kökenli Hutu yerlilerinin tepeleri temizlemek adı altında bölgeye göç etmesiyle beraber nüfus çoğunluğu sebebiyle egemenlik Twa’lardan Hutulara geçmiştir. Etnik çeşitliliğe son dahil olan topluluk Etiyopya’nın güneyinden gelen Tutsi’lerdir. Twa çiftçilerine göre askeri olarak daha düzenli olan Sığır çobanı Tutsiler, toplam nüfusun sadece %10 ile %14’ünü oluşturmalarına rağmen saldırgan bir politika izleyerek Ruanda’da hakimiyet kurmayı başarmışlardır (Magnarella, 2005). Kurulan bu güçlü krallık Almanya ve Belçika kolonisi altına girene kadar hüküm sürmüştür. Ruanda halkı krallarına mwai adını vermiştir ve insanlar dahil toprak sınırlarında olan her şeyin krala ait olduğunu düşünmekteydiler. Kral toprakları eyaletlere bölmüştü ve bu eyaletler şefler tarafından yönetilmekteydi (Öztürk, 2011).

1700’lü yıllara gelindiğinde yönetimde birçok değişiklik yaşanmıştır. Zorunlu hale getirilen askerlik babadan oğula geçmeye başlamıştır. Bu düzenli askerlik sayesinde ülke güçlenmeye başlamıştır. Ordu kendi içerisinde hizmetli ve savaşçı olmak üzere iki ayrı gruba ayrılmıştır. Hutular hizmetli olarak görev alırken Tutsiler’in savaşçı rolünü üstlenmesi Hutu-Tutsi ayrımını başlatan olay olmuştur (Vansina, 2004).

Uburetwa sisteminin yürürlüğe girmesi ile beraber Hutu- Tutsi ayrımı iyice belirginleşmiştir. Bu sisteme göre hizmetlilerin beş günün ikisinde hizmet etmesi gerekiyordu ve bu hizmet toprak ekiminin yanında yemek hazırlamayı ve kıyafet dikme gibi gündelik işleri de kapsıyordu (Newbury, 1988). Tutsilerin hayvancılıkla uğraşan sürü sahipleriyle Hutuların çiftçi sınıfını oluşturması ayrımı daha da derinleştirmiştir (Mamdani, 2005). Siyasal elitlerin kendilerini Tutsi olarak adlandırıp hizmetçilerine Hutu adıyla seslenmeleri bu etnik ayrımı politik bir fenomen haline getirmiştir (Newbury, 1980)

Batılı ülkelerin koloni olarak Ruanda’ya geliş diğer Afrika ülkelerine göre daha geç olmuştur. Ruanda’nın ilk olarak Almanya kolonisi haline gelmesi 1984’te Alman Kaşif Kont

von Götzen'in bu bölgeye gerçekleştirdiği geziler sonucunda başlamıştır (Fener, 2018) Götzen Ruanda bölgesinde incelemeler yapmış ve sonuçları Almanya ile paylaşmıştır. Bu çalışmalara göre Ruanda güçlü bir monarşi ile yönetilmektedir ve azınlık durumunda olan Tutsi'ler yönetimde söz sahibidir (Plaut, 1994). Almanlar yönetime direkt dahil olmayı seçmese de ülkeyi ayrıştırmaya yönelik hareket etmiştir. Zaman içerisinde halkı fiziksel özelliklerine göre sınıflandırmışlardır. Fiziksel olarak kısa boylu, koyu tenli ve kaslı olanların Hutular, uzun boylu, açık tenli ve köşeli zayıf yüzlü olanların ise Tutsiler olduğunu savunmuştur. Ruanda'nın etnik ayrıştırmalarında kimlik inşası ilk Almanlar tarafından yapılmıştır (Türkmen, 2008)

1. Dünya Savaşı'nda yaşanan yenilgiden sonra Almanların himayesinde bulunan Ruanda ve Burundi, Milletler Cemiyeti mandası olarak Belçika himayesine verilmiştir (Melvern, 2000). Belçika yönetimi bölgeye girişinden beri yaptığı reformlar ile Tutsi elitini kralın karşısında güçlendirmesi yerel otoriteyi ırk tabanlı bir hale getirmeyi amaçlamaktadır (Mamdani, 2002).

1950'lerden itibaren Tutsi elitleri ile Belçika Kolonisinin arası iyiden iyiye bozulmaya başlamıştır. Bunun bazı sebepleri vardır. Bunlardan ilki Koloni yönetiminin kiliseler üzerindeki kontrolü kaybetmesi sürecidir. İkinci sebep, İkinci Dünya Savaşı öncesi bölgede bulunan rahipler Tutsi elitlerine sempati duyan bir profildeyken, savaş sonrasında bölgeye yerleşen Flaman Kilisesi rahipleri daha mütevazı bir karakter çizmiş ve Hutulara yakın durmuştur. Üçüncü sebep ise Tutsilerin, toplumsal ve siyasal yapının Hutular yararına dönüştürülmesini engellemek amacıyla yaptığı erken bağımsızlık çağrısıdır. Bu çağrıyla Tutsiler koloni karşıtı komünist bloğun da desteğini almışlardır. Bu destek kolonilerin bağımsızlığı sonrası bölgedeki kontrolünü devam ettirmek isteyen Belçika'yı rahatsız etmiştir. Önceki müttefiki olan Tutsiler tarafından ihanete uğradığını düşünen Belçika, Hutu karşı eliti yaratmak için adımlar atmaya başlamıştır. Bu Hutu eliti, kendini Tutsi boyunduruğundan kurtarma düsturu edinen bir grup genç Hutu'dan oluşmuştur. (Bah, 2007). Belçika yönetiminde gücünü kalıcı hale getirmek için Hutuları desteklemiş ve iktidar olmaları konusunda adımlar atmıştır. Hutular ilk kez siyasi olarak hak talep etmişlerdir. Hatta 1962 yılında ülkenin bağımsızlığı için iç savaş başlatan toplum Hutular olmuştur. Hutular kilise gücünü de arkalarına alıp sosyal devrimi gerçekleştiren Hutular'ın iktidarda rolü artmış ve Tutsi karşıtı Greogorie Kayibanda iktidara gelmiştir. Ülkeden kaçarak Uganda ve Burundi'de örgütlenen Tutsiler gerilla saldırıları düzenlemeye başlamıştır. Hutu yönetimi ise bu saldırılara karşılık olarak sistemli olarak Tutsileri öldürmeye başlamıştır. 1964 ve 1974 yıllarında Progrom adı kapsamında yaşanan olaylarda birçok Tutsi işinden olmuş, nüfuslarının artışı engellenmiş ve hatta sürgünlere gönderilip katledilmiştir. 1973 yılında Juvenal Habyarimana tarafından bir darbe girişimiyle Parmehutu yönetimi ele geçirildi ve yerine Ulusal Cumhuriyetçi Demokrasi ve Kalkınma Hareketi (MRND) kuruldu. Bununla birlikte, Parmehutu yönetiminin Tutsilere karşı tutumu çok da farklı değildi. Hatta Habyarimana'nın Ruanda'nın kuzey tarafından gelmesi Hutuluların kendi arasında bile kuzeyli ve güneyli olarak iki sınıfa ayrılmasına yol açtı. 1980'li yıllarda Ruanda'dan kaçan beş yüz bine yakın Tutsi,, komşu ülkelerde örgütlenerek 1988 yılında Ruanda Yurtsever Cephesi (RPF) olarak bilinen gerilla güçleri oluşturmuşlardır (Sencerman, 2013).

Koloni güçlerinin ayrıştırıcı uygulamaları, etnik farklılıklar ve sona ermeyen düşmanlıkların sonucunda gerçekleşen bölgesel çatışmaya giden tarihsel süreç bu şekilde gerçekleşmiştir.

3.2. Ruanda Bölgesel Çatışması

1994'de gerçekleşen ve 'Ruanda Soykırımı' olarak bilinen olaya kadar dört farklı dönemden oluşan katliamlar yaşanmıştır. İlk olarak 1990 yılında Kibilira'da yaklaşık üç bin Tutsi kaldırılmıştır. İkinci olarak 1991 yılında Bogogwe'de yaklaşık bin Tutsi öldürülmüştür. Üçüncü olarak Bugasera'da yaşandı. Bu sırada Hutu gücü halkı Tutsi istilacılarına yardımcı

olanları öldürmesi yönünde motive etmiştir. Sonuncu olarak da Gisenyi’de bir toplu şiddet yaşanmıştır. 1993 yılına kadar yaklaşık 3.000 Tutsi öldürülmüştür. Etnik ayrımcılığı aşırı düzeye çıkaran şiddet yoğunluğu zaman geçtikçe artarak devam etmiştir.

1994 yılına gelene kadar ülke etnik ayrımın yanısıra siyasi çizgiler etrafında ad bölünmüştü. Bir tarafta Başkan Habyarimana destekçileriyle hareket eden muhaliler, diğer tarafta ise RDF ve asillerle birlikte hareket eden muhalifler yer almaktaydı (Plaut, 1994). 1994 yılındaki soykırımı tetikleyen olay Hutu devlet başkanı Habyarimana’nın uçağının düşerek öldürülmesidir. Yıllardır devam eden bu şiddet eylemleri bu olayla beraber yoğunlaşmış ve artık soykırımı dönüşmeye başlamıştır (Öztürk, 2022). İç savaşın başlamasında hükümet ve ordunun şiddet eylemlerini örgütlemesinin etkisi büyüktür. Tutsilerin yaşadığı evlerin tespit edilip RDF örgütünü destekleyenleri öldürmek için ölüm listelerinin hazırlanması şiddet faaliyetlerini yönlendirmiştir (Çakmak, 2007).

İşlerin korkunç noktaya gelişi Interhamwe hareketi ile olmuştur. MNRD bünyesinde bulunan Interhamwe gençlik kolları sıkı eğitimler almıştır ve herhangi bir durumda dahil olmak için hazırda beklemişlerdir. Hutu aşırıları silahlı sivilleri de aynı şekilde “O gün geldiğinde kendilerini savunmaları için” eğitmişlerdir. O dönemde Ruanda ekonomik anlamda iyi olmadığı için yalnızca sınırlı sayıda palalar getirilmiş yetmediği yerlerde ise sivri uçlu sopalar hazırlanmış. Bu çatışmayı yüksek seviyeye çıkartan bir diğer olay ise Milles Collines radyosunun kurulmasıdır. Bu radyo yayınlarında “işgalci hamam böceklerini öldürün” denilerek Tutsi’ler açık hedef haline getirilmiştir. Chretien, bu propaganda yaklaşımını Naziler’in yaptığı propagandalara benzetmiştir (Chretien, 2003).

1994 yılında Habyarimana’nın uçağının düşmesi asıl Ruanda Soykırımı’nı başlatan olay olmuştur. Uçağın düşürülmesiyle beraber yollara barikatlar kurulması liderler tarafından emredilmiştir. Ordu saldırının düzenlendiği yere füze ile saldırmıştır. Devlet başkanının öldürülmesini Ruanda’yı cehenneme çevirmek için bahane eden Radikal Hutular, 100 gün gibi kısa bir süre içerisinde yarım milyondan fazla Tutsi’yi katletmişlerdir. Bununla da yetinmeyip rejim karşıtı olan ya da Tutsiler’e destek veren Hutuları da öldürmüşlerdir. 8 Nisan tarihine kadar, aşırı Hutuların kontrolünde olan geçici bir hükümet kurulmuştur. Bu hükümetin verdiği kararlar ile beraber Tutsiler öldürülmeye başlanmıştır, Ancak bu sırada katledilenler sadece Tutsiler, Tutsileri korumaya çalışan rejim karşıtı muhalifler değildir. Öldürülenlerin arasında, Başbakan Agathe Uwilingiyimana ve BM tarafından onu korumakla görevlendirilmiş 10 Belçikalı asker de vardır. Bunun sonucunda Belçika yaklaşık 2500 askerden oluşan BM gücünden 420 askerini çekmiştir (Plaut, 1994). Resmi olmayan rakamlara göre 500.000 ve 1.000.000 arasında sivil Tutsi hayatını kaybetmiştir (Düzler, 2020).

Olayları bitiren müdahale ise RPF’nin 18 Temmuz 1994’te Kigali’yi ele geçirerek ateşkes ilan etmesiyle gerçekleşmiştir. Soykırımın suçluları Fransa desteği ile ülkeden kaçırılmıştır (Türkmen, 2008). Ateşkes ilan edildikten sonra Ulusal Birlik Hükümeti kurulmuş, yönetimi ele geçiren Tutsi’lerin intikam alacağını düşünen birçok Hutu da ülkeden göç etmiştir. Ruanda’da meydana gelen durumlar nüfus sayımları ile daha anlamlı kılınabilmektedir; 1989 yılında 6.989.000 nüfusu bulunan ülkede soykırım sonrası bu rakam 5.500.000’lere kadar düşmüştür. Yaşanılan olaylar sonrasında BM’nin 955 sayılı kararıyla dünyanın ilk soykırım mahkemesi Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi adıyla Ruanda’da kurulmuştur. Mahkeme soykırım suçuyla ilgisi olanları yargılamak üzere kurulmuş ve 9 kişiyi yargılamıştır (Özsezer, 2018: 77-79).

3.3. Birleşmiş Milletler’in Ruanda Bölgesel Çatışmasına Müdahalesi

Dünya tarihinde Yahudi soykırımından sonra en büyük ikinci soykırım olarak kabul edilen 1994 Ruanda Soykırımı, 6 Nisan 1994’te Hutu Devlet Başkanı Habyarimana’nın

uçğunun Ruanda Vatansaver Cephesi milisleri tarafından düşürölmesiyle başladı. Ancak bu katliamın kökleri, Fransa'nın sömürgesi altında yaşayan iki farklı etnik grup olan Tutsi ve Hutu toplumlarının tarihsel çatışmasına dayanmaktadır. Soykırım öncesinde, Tutsi'ler nüfusun %14'ünü, Twa'lar %1'ini, Hutu'lar ise %85'ini oluşturmaktaydı. 1937-1994 yılları arasında bu iki grup arasında birçok iç savaş yaşanmıştır (United Human Rights Council 2014).

Avrupalı devletlerin, Afrika'daki politik ve ekonomik üstünlüklerini koruma çabaları, Afrika topluluklarını bölüp farklılaştırarak birbirine düşman hale getirmiştir. Tutsi'ler, bağımsızlık öncesinde Hutu'lara karşı şiddet dolu bir politika izleyerek, Hutu'ları tamamen ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Belçikalıların Ruanda'da oluşturduğu parçalı toplum yapısı, ortak bir kimliğin oluşmasını engelleyerek birbirine zıt toplumlar yaratmıştır. Tutsi'ler ile Hutular arasındaki ilk büyük çatışma 1959'da gerçekleşmiş ve Hutu'lar Tutsi'lere karşı katliam planları yapmıştır. 1962'de ise Hutu'lar Tutsi'lere bağımsızlık tanımıştır (Sencerman 2013, 56).

Ruanda Soykırımı'nda yaklaşık bir milyon kişi hayatını kaybetmiştir. Uluslararası toplum bu soykırımı tepkisiz kalmıştır. Batının tepkisizliğinin en önemli sebeplerinden biri Fransa'dır. Fransa, soykırımı katkısı olmadığını iddia etse de, bağımsız kaynaklara göre Fransız medyası soykırımı dünya kamuoyuna 14 gün gecikmeli olarak duyurmuş ve kasıtlı olarak katliamın devamını desteklemiştir. Medyada, Ruanda'daki durum "soykırım" değil "iç savaş" olarak lanse edilmiştir. Fransa, Habyarimana rejimine silah ve subay göndererek soykırımın şiddetini artırmış, istihbarat desteği sağlamıştır. Fransa'nın Ruanda politikasında Hutu'ları desteklemesi ve Tutsi'lerin sorunlarını görmezden gelmesi, BM'nin soykırımı müdahalesini zorlaştırmıştır. BM'nin başlattığı Turkuaz Operasyonu, Fransız askerlerinin yönetiminde olduğu için güvenli bölgelerde sivillerin öldürölmesine seyirci kalınmış ve operasyon Tutsi'leri korumaktan ziyade katliamı gerçekleştirenlere destek olmuştur (Dünya Bülteni 2014).

Soğuk Savaş sonrası dönemde tek süper güç olan ABD, soykırımı beklenen tepkiyi gösterememiştir. BM Güvenlik Konseyi kararlarının etkisizliği nedeniyle, barış gücü operasyonları soykırımı durdurmada başarılı olamamıştır. Batılı devletler ve BM gibi uluslararası kuruluşlar, durumu bilmelerine rağmen etkili bir müdahalede bulunamamıştır. BM, soykırımın ardından iki ay geçtikten sonra, 31 Mayıs 1994'te soykırımı kabul eden bir rapor sunabilmiştir. Soykırımın hızlı bir şekilde ve uluslararası topluma hissettirilmeden gerçekleştirilmesi, müdahalenin gecikmesine neden olmuştur. Ayrıca, Fransa'nın veto hakkına sahip olması ve BM kararlarının sınırlı kalması müdahaleyi zorlaştırmıştır. Fransa'nın bölgeye operasyon uygulaması, BM'nin barış gücü oluşturma ve konuşlandırma sürecini yavaşlatmıştır. ABD Başkanı Bill Clinton, BM'ye lojistik destek sözü vermesine rağmen, mali imkansızlıklar nedeniyle bu destek sağlanamamıştır (Sencerman 2013, 62).

4. SONUÇ

Savaşlar tarih boyunca var olmuştur. Bazen en güçlü olma arzusu, bazen de fikir ayrılıkları insanları savaşımaya itmiştir. Soğuk Savaş ile birlikte savaş kavramı değişmeye başlamıştır. Devletlerin tek aktör olmadığı, bireylerin ve toplumların da en az devletler kadar söz sahibi olduğu anlaşılmıştır. Savaşın artık sona erdiği düşünölse de bunun doğru olmadığı kanıtlanmıştır. Terörizm, etnik veya dini farklılıklar savaşın nedenleri arasında yer almaya başlamıştır. Bu nedenlerden dolayı bölgesel çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Geleneksel savaşlardan daha az bir alanı kapsasa da çatışmanın yaşandığı bölge üzerinde büyük bir etkisi vardır. Savaşlardaki kayıpları azaltmak için önlemler alınmalıdır. Bir barış ortamı sağlamak için başvurulması gereken mekanizma Birleşmiş Milletler'dir. Birleşmiş Milletler, savaşı sona erdirmek, barışı tesis etmek ve sürdürmek amacıyla kurulmuştur. Ancak tarihte birçok konuda başarılı olamadığı gözlemlenmiştir. Bunların başında Ruanda Katliamı gelmektedir. Kısa bir süre olan 100 gün içinde 800.000 Tutsi öldürölüştür. Avrupa ülkeleri ve Birleşmiş Milletler'in

bu katliamı izlediği kaynaklarda mevcuttur. Bağımsız kaynaklardan öğrenilen bilgilere göre, özellikle Fransa'nın bu katliama destek vermesi ve hatta silah yardımı sağlaması, Birleşmiş Milletler'in müdahalesini engelleyen faktör olmuştur. Birleşmiş Milletler tarafından Ruanda'ya müdahale için gönderilen Fransız askerler, Hutu yanlısı oldukları için bu katliama seyirci kalmışlardır. Fransa'nın Birleşmiş Milletler'deki veto gücü, soruna müdahaleyi geciktirmiştir.

KAYNAKÇA

- Al, Ö. (2014). *Soğuk savaş sonrası uluslararası güvenlik sorunlarının çözümünde birleşmiş milletlerin rolü* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). İstanbul. Atılgan, Şebnem; Gökhan, Halil; Hiperlink (Firm). Edition: 2. bs. İstanbul : Hiperlink. 2013. eBook. Language: Turkish.
- Aydın, M. Brauch, H. G., Çelikpala, M., Spring, U.O.& Polat, N. (Eds.). (2012). (1) Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>.
- Baygöl, S. (2021). Kendi Kaderine Terk Edilen Ruanda Özelinde, İç Savaş Ve Soykırım Değerlendirmesi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 7 (15), 304-320. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijhe/issue/62183/845402>
- Chretien, J. P., (2003), *The Great Lakes of Africa Two Thousand Years of History*, Çev. S. Straus, New York, Zone Books.
- Çakmak, D. (2007). Soykırım Suçu: Suçun Gerçekleştiği Ruanda Örneği (1994) ve Suçun Gerçekleşmediği Ermeni Tehciri (1915). Erişim Tarihi: 14.11.2019, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/>.
- Duran, H., (2001). «Birleşmiş Milletler ve Müdahale.» Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt 6. no. 2. <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/iibfd/article/viewFile/2461/2206>.
- Düzler, G., (2020). Ruanda Soykırımının Ekonomi Politikası (Doktora Tezi, TC İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı).
- Eren, S., (2022). BM'nin Çatışma Yönetimi Etkinliği: Liberya Örneği. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 10(2), 189-220.
- Fener, H. S., (2018). Ruanda Soykırımı'nın Türk Basınında Ele Alınış Biçimi. *Bildiriler KitabıII*, 289-306.
- Fukuyama, F., (2016), *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Profil Kitap, İstanbul.
- Güven, Ç., (2009). *Bölgesel çatışmalar içinde Kıbrıs ve Johnson mektubu'nun Türk dış politikasındaki yeri*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ana Bilim Dalı. İstanbul.
- James,E. Dougherty, (1990). *Contending Theories of international Relations*, Robert,L. Pfaltzgraff JR: Relations, New York, Carper Colins.
- Mamdani, M., (2002), *When Victims Become Killers Colonialism, Nativism, and the Genocide in Rwanda*, New Jersey, Princetown, Princeton University Press.
- Mamdani, M., (2005). “Devlet Oluşumunun Temeli Olarak Fetihden Rızaya: Ruanda Üzerine İncelemeler”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 64/2, s. 345-386.

- Magneralla Paul J., (2005). "The Background and Causes of the Genocide in Rwanda", Journal of International Criminal Justice, Issue: 4, Vol: 3, MAMDANI Mahmood, Wh
- Melvorn L., (2000). A People Betrayed: The Role of the West in Rwanda's Genocide, Zed Books, Londra.
- Michael Nicholson, K.M. Fierke, (2001). "Divided By A Common Language: Formal and Constructivist Approaches To Games", Global Society: Journal Of Interdisciplinary International Relations, Vol. 15, Sayı 1, s. 12
- Müdüroğlu, N. (2007). Birleşmiş milletler ve insani müdahale (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ana Bilim Dalı. Ankara.
- Münkler, H., (2010). "Old and News Wars", The Routledge Handbook of Security Studies, Myriam Dunn Cavelty ve Victor Maver (eds.), London: Routledge, s.190.
- Newbury, C., (1980). "Ubureetwa and Thangata: Catalysts to Peasant Political Consciousness in Rwanda and Malawi", Canadian Journal of African Studies, 14/1, s. 96-111
- Newbury, C., (1988). Cohesion of Oppression: Clientship and Etnicity in Rwanda 1860-1890, New York, Columbia University Press.
- Özçelik, S., (2012). «Önleyici Diplomasi ve Teorisi.» Derleyen Mustafa Aydın, Hans Günter Brauch, Necati Polat, Mitat Çelikpala ve Ursula Oswald Spring. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk Ebru Ç. (2011). "Toplumsal Yapılar ve Şiddet: Ruanda Örneği", Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, Sayı: 1, Cilt: 1,
- Plaut Martin, (1994). "Rwanda — Looking beyond the Slaughter", The World Today, Issue: 8/9, Vol: 50.
- Ruggeri, Andrea et al. (2017). "Winning the Peace Locally: UN Peacekeeping and Local Conflict", International Organization, Cilt 71, No 1.
- Saylan, A. (2021). Soykırıma Giden Bir İç Savaş: Rwanda. Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(1), 29-48.
- Sander,O., (2007). Siyasi Tarih (1918-1994),Ankara.
- Sencerman, Ö. (2013). Batılı Kolonyel Güçlerin 1994 Ruanda Soykırımına Etkisi. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 9(18), 35-75.
- Tanner, F. (2000). Conflict Prevention And Conflict Resolution: Limits Of Multilateralism, <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/57jq2.htm>
- Tokatlı, S. G. (2022). Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Algısında Yaşanan Değişim ve Uluslararası Sistemin Değişen Dinamikleri. Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 7 (1) , 376-406.
- Türkmen, F. C. (2008). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Ruanda İç Savaşı, 21. Yüzyıl, 118- 132.
- (2) UN, S/1999/1257, "Report of the independent inquiry into the actions of the United Nations during the 1994 Genocide in Rwanda", 15 Aralık 1999, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/POC%20S19991257.pdf>
- Vansina, J., (2004). Antecedents to Modern Rwanda The Nyiginya Kingdom, Wisconsin, The University of Wisconsin Press.

Yücel, Kıvılcım T. (2012). Barış Hakkı ve Hayata Geçirilmesi. 1. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık A.Ş.